

İNGİLİZ YENİ DALGA AKIMI

Kuzeyin Öfkesi

Nurten Bayraktar

İngiliz Yeni Dalga Sineması, film tekniği bakımından Fransız Yeni Dalga ve İtalyan Yeni Gerçekçilik akımlarından pek farklı olmasa da tematik eğilimiyle İngiliz sinemasında önemli bir yere sahiptir. Etkisine karşın akım, aslında kısa solukludur: 1959-1963 yılları arasında yapılmış yedi-sekiz filmden oluşur. Bu filmlerin dönemin sert eleştirileri olması ve gişede başarılar elde etmesi önemli noktalardır. Akımı politik, ekonomik ve sosyolojik incelemelerle irdelemek isabetli olacaktır ancak bu yazının kapsamı Kuzey İngiltere’de büyüyen ve 2. Dünya Savaşı’nın travmasıyla gençliğe adım atan öfkeli erkek karakterlerle kısıtlandırıldı.

Noel Harici Her Gün (1957)

İngiliz Yeni Dalga Sineması'na giden yol Özgür Sinema (*Free Cinema*) akımından geçerken anılması gereken birkaç eser vardır. Özgür Sinema belgesel ile özdeşleşti ve İngiliz toplumunun işçi sınıfının gündelik hayatına kamerayı yerleştirdi.¹ Bu akımın bu dönemde ortaya çıkması elbette rastlantı değildir. Yazının ilerleyen bölümlerinde dönemin toplumsal hareketliliğine kısa bir bakış sunulacaktır. Özgür Sinema ile öne çıkan belgesellerin başında **Lindsay Anderson**'ın yönettiği *Noel Harici Her Gün* (*Every Day Except Christmas*, 1957) gelir. **Anderson**, o zamanlar Londra'nın doğu yakasında bulunan Covent Garden'da satış yapan bireylerin hayatını aktarır. Bugün batı yakasında çılgın bir alışveriş merkezi havasında olan Covent Garden'ın o zamanlarda doğu yakasında olduğunu vurgulamak önemlidir çünkü Thames Nehri ile ikiye ayrılan Londra'nın beşeri özellikleri incelendiğinde net bir ayrım gözlenir: Doğu yakası, işçi sınıfının yaşam alanıdır. Günümüzde had safhada etnik ve kültürel çoğulluğa sahip olan Londra'da halen gözlenen bu ayrımın 1950'lerin savaş sonrası İngiltere'sindeki durumunu siz düşünün!

Jimmy Porter, başta karısı olmak üzere herkese gaddarca davranır.
(*Öfkeyle Bak Geçmişe*, 1959)

¹ Dupin, Christophe. "Free Cinema", *BFI Screenonline*, 2014 ([link](#))

Batı yakasında kültürel ve sanatsal aktiviteler ile meşgul, aileden zengin üst sınıf yaşamından apayrı bir şekilde her gününü ekmek parası peşinde geçiren doğu yakası insanının hayatına kameranın çevrilmesi İngiliz sinemasındaki kırılmanın ilk basamağı kabul edilebilir. Tam da bu sebeple **John Osborne**'nun yazdığı **Öfkeyle Bak Geçmişe** (*Look Back in Anger*, 1956) tiyatrodaki çarpıcı başarısından sonra 1959'da **Tony Richardson** yönetmenliğinde filme uyarlandı. Bol diyaloglu anlatımıyla sinemadan ziyade tiyatroya daha yakın duran film, gişede büyük kazanç elde etti ve Yeni Dalga'nın başlangıcı olarak görüldü.

1950'li yılların İngiliz toplumuna bakıldığında işçi sınıfı nüfusunun artması ile işçi bireylerin göze çarpmaması elbette olanaksızdı. Yüzyıllar boyunca *lordlara* ve şanslı bir grup üst orta sınıfa ait olan entelektüel kitleye işçi sınıfından bireylerin katılmasıyla tüm alanlarda temsilleri çoğaldı. Bu bireyler, entelektüel gruba dahil olarak her ne kadar işçi sınıfından kopmuş olsalar da aile geçmişlerinin etkisi göz ardı edilemez. Niceliği artan işçi sınıfının niteliğini arttırmak devlet politikasının bir parçası olarak ele alındı ve açık öğretim eğitimi başta olmak üzere çeşitli uygulamalar devreye sokuldu. Eğitim şansı, işçi sınıfı için aynı zamanda toplumsal sınıf hareketliliğine dahil olmak demektir ve sonuçta entelektüel sınıfına katılan işçi ailelerinin çocukları İngiltere'de yeni bir genç dalgası oluşturdu. Tüm bunların sonucunda işçi sınıfından gelen **Richard Hoggart** ve **Stuart Hall** gibi önde gelen sosyologların kültür araştırmalarını akademik bir disipline dönüştürüp işçi sınıfının gündelik hayatına ve kendilerini ifade etme biçimlerine odaklanması İngiltere'de (ilerleyen yıllarda Batı akademisine yayılarak) işçi sınıfının sistematik bir şekilde incelenmesini hızlandırdı. İlk dönem çalışmalar, her ne kadar biraz üstten bakan elitist bir bakış açısı sergilese de işçi sınıfının varlığının politik, akademik, entelektüel ve sanatsal açılardan kabul edilmesine doğru yol aldı.² Yine bu yıllarda tiyatro ve sinemada da işçi kökenli figürler belirmeye başladı.

Zincirleme bir biçimde tüm alanlarda ön plana çıkan işçi sınıfının ülkenin coğrafi temsilleri olduğu da bir gerçektir. Londra'nın doğu yakası İngiliz işçi sınıfını temsil eden bir mikrokozmos iken makro boyutta ülkenin kuzeyine bakmak gerekir. Sanayi devrimiyle hızla kentleşen ve kalabalıklaşan kuzey, İngiliz Yeni Dalga Sineması'nın önemli bir ekranı olacaktır. "*Kuzey'de yaşam gaddardır.*"³ ve "*Öfkeli Genç Adamlar*" İngiliz Yeni Dalga Sineması'nın anahtar terimleri olarak ortaya çıkar. Bu noktada vurgulanması gerekenin akımın yükseldiği yıllar olduğunu hatırlatmalıyım.

² During, Simon, ed. *The Cultural Studies Reader*. Londra: Routledge, 1993, s. 2-6

³ "It's grim up North."

Yönetmenlerin bu yönelişinin arka planına, sinema endüstrisine bakıldığında **Tony Richardson** ve **John Osborne** tarafından kurulan Woodfall Film şirketinin tiyatro oyunlarını sinemaya aktarma hedefi Yeni Dalga'ya büyük oranda şekil verdi. Akım dahilinde adı anılan filmlerin neredeyse tümü bu şirketin projeleriydi. **Richardson**, **Osborne**'un büyük ilgi toplayan tiyatro eserlerini filmleştirdi: **Öfkeyle Bak Geçmişe** (*Look Back in Anger*, 1959) ve **The Entertainer** (1960) uyarlamaları sinemada da büyük başarı sağladı. **Richardson**'ın yanı sıra **Karel Reisz**'ın senaryolarında **Alan Sillitoe** ve **Shelagh Delaney** gibi kuzeyli roman ve tiyatro yazarlarına yönelmesiyle stüdyo filmleri bırakıldı ve gerçek mekanlı çekimlere odaklanıldı.⁴ Sinemanın yeni türden bir anlatım yoluna girmesinde adı geçen yönetmenlerin senaryolarında tiyatro yazarları ile bir arada çalışması etkili oldu. "Öfkeli Genç Adamlar" terimi de aslında dönemin tiyatro akımına verilen addır: Savaş sonrası travma, İngiliz toplumsal sınıf anlayışının 'kaymak tabakası' olan soylu aileler, 'köşeyi dönmüş' üst orta sınıf, elitist eğitim politikası ve adil bir şekilde işlemeyen sosyal devlet sistemine duyulan kızgınlık, bu genç adamların tüm benliğini sarar.⁵

Tepedeki Oda, posterinde “gerçekçiliği” ile övülüyor. (1959)

Kaynak: Romulus Films

⁴ Walford, Michael. “The British New Wave: Social Realist Film of the 1960s”, *Blogs.warwick*, 2007 ([link](#))

⁵ “Angry Young Men”, *Encyclopedia Britannica*, 2017 ([link](#))

Jack Clayton'ın yönettiği 1959 yapımı *Tepedeki Oda* (*Room at the Top*) filminde öfkeli genç adamımız Joe, onu neyin kızdırdığını açıklayarak aslında akımı da bir cümleyle özetler: “Koca çeneli ve ağızlarında gümüş kaşıkla dolaşan tipler, kutsal bir hakla istedikleri her şeyi alabileceklerini sanıyor.” Kentin en zengin ailesinin kızını hedef belirleyen Joe'ya sık sık “kendi geçmişine / sosyal çevresine uygun” bir partner bulması önerilir. “Toplumsal sınıf” ifadesinin yerini “geçmiş”, “sosyal çevre” gibi ifadeler tutar. Joe, tipik bir ‘öfkeli genç adam’ geçmişine sahiptir. 18. ve 19. yüzyıllarda önemli bir maden bölgesi olan ama savaştan sonra harabeye dönmüş küçük bir kuzeybatı kasabası olan Dufton'dan gelir, ailesi konfeksiyon fabrikasında çalışmıştır ve şimdi Joe bir başka kentte belediye'deki düşük ücretli işinden yükselerek ‘tepe’ye çıkmayı hedefler. Filmin özgün adı *Room at the Top* kelimesi kelimesine Türkçeye çevrildiğinde “Tepedeki Oda” anlamına gelse de “room” sözcüğünün yan anlamlarına bakıldığında filmin adı ‘Tepede Yer Edinmek’ olarak da yorumlanabilir. Filmin başında Joe ve iş arkadaşı kentin yüksek bölgesindeki evlerin pahalılığında konuşsa da Joe'nun yükselme hedefinin yalnızca maddi boyutta olmadığı açıktır. Bu genç adamların öfkesi o denli kuvvetlidir ki tüm ilişkilerinde sert ve mutsuz bireyler olarak karşımıza çıkarlar-tıpkı Joe'nun ona değer veren tek insanı yerle bir etmesi gibi.

Cumartesi Gecesi ve Pazar Sabahı (1960)

Yeni Dalga filmlerinin göze çarpan özelliklerinden biri de son derece maskülen olmalarıdır. Öyle ki genç adamların öfkesi başta kadınlar olmak üzere çevrelerindeki herkese karşı yıkıcıdır. Maçoluk ya da ‘sert adam’lık dönemin işçi sınıfı erkek profiline de bire bir uyar. Karel Reisz'ın *Cumartesi Gecesi ve Pazar*

Sabahı (*Saturday Night and Sunday Morning*, 1960) filmi tipik bir ‘sert adam’ın öyküsüdür: kas gücüyle çalışmak, *pub*da uzun vakit geçirmek, içmek ama sarhoş olmamak, kavgaya etmek ama yenilmemek, sevişmek ama bağlanmamak... Çalışma hayatıyla, vakit geçirme biçimleriyle, şehvetiyle ve çözümsüzlüğüyle işçi sınıfının hayatına bu denli gerçekçi yaklaşan ilk film **Cumartesi Gecesi ve Pazar Sabahı** oldu ve hem ticari hem eleştirel büyük bir başarı elde etti.⁶

Bir başka kuzeyli sert adam **Sporcu Hayatı**’ndaki (*This Sporting Life*, Lindsay Anderson, 1963) Frank ise rugby ile yükselmenin peşindedir: “Kendi şansımı kendim yaratmak zorunda değil miyim?” Aslında Yorkshire’lı bir madenci olan Frank, rugby oyununu hayatının şansı olarak görür. Kocasını kaybetmiş, iki çocuklu genç ve mutsuz Margaret ile paylaştığı ev soğuk ve huzursuz bir yuvadır. Frank’in yoğun ilgisini Margaret sürekli tersler, rugbydeki başarısını küçümser – aslında Margaret da tıpkı **Öfkeyle Bak Geçmişe**’deki Alison gibi sürekli ev işi yapan mutsuz ve öfkeli bir genç kadındır-. Frank, takımların pazarlık için birbiriyle yarıştığı başarılı bir oyuncuya dönüşür ama kavgacı mizacı değişmez. Margaret’i zorlayıcı tavırları, boş kibri ve gittikçe artan züppeliği ile Frank seyircinin sevmeyeceği türden bir anti-karakter, aynı zamanda da yazı boyunca adlandırdığımız gibi ‘öfkeli bir genç adam’dır.

Sporcu Hayatı (1963)

⁶ Wickham, Phil. “Saturday Night and Sunday Morning”, *BFI Screenonline* ([link](#))

Yeni Dalga'ya ilham veren edebi kalemlerden **Alan Sillitoe**'nun kendi öyküsünü senaryolaştırdığı ve **Tony Richardson**'ın yönettiği *Uzun Mesafe Koşucusunun Yalnızlığı* (*The Loneliness of the Long-Distance Runner*, 1962) anılması gereken filmlerden bir diğeridir. Kırsalda tek başına koşan genç bir adam ile açılan film, aslında genç bireylerin toplumsal yaşam maratonunda destek ve güvence olmadan sürdürdüğü mücadelesinin metaforik bir anlatımıdır. Yalnız koşucudan kelepçelenmiş bir grup gencin ıslahevine gönderilmesiyle devam eden film, Colin gibi birçok gencin olduğunu vurgular. İslahevinin disiplini öğretmeyi amaçlayan uygulamalarından biri atletizmdir ve Colin hemencecik dikkat çeker. İslahevi müdürü, Colin'i üst orta sınıf ailelerin çocuklarının eğitim aldığı bir okulla yarışa sokmayı planlar. Çoğu zaman tek başına antreman yapan Colin'in kuzeydeki Nottingham'lı fakir bir aileden geldiğini öğreniriz. Nottingham'da prefabrik bir evde yaşayan aile, İngiltere'de savaş sonrası ortaya çıkan ev kıtlığının temsilidir.

Uzun Mesafe Koşucusunun Yalnızlığı (1962)

Colin'in aile travması para(sızlık) etrafında döner: Çalıştığı fabrikadaki ağır koşullardan dolayı babası hastalanıp ölür; verilen tazminatın düşük olmasına Colin öfkelenir; annesi, para kazanana kadar eve dönmemesini söyleyerek Colin'i evden atar. İslahevindeki antrenmanları sırasında geçmişe dönük sekanslar ile Colin'in travmalarını atlatamadığı sonucuna varmak olasıdır. Yarıştaki kasıtlı pasifliği ise Colin'in ondan beklenen hayata karşı bir tepkisidir: "Koş! Koş!" diye haykıran

seyircilere / sisteme inat, yüzlerine bakıp sırtacak ve birbirini elemeye / yenmeye dayalı toplumsal düzene dahil olmayacaktır. Öfkeli genç adamların ortak özelliği kızgınlıkları olsa da bazıları toplumun dışına itilmeyi reddedip yükselmenin yollarını ararken bazıları yalnızca pasif direniş gösterir. Colin'inki tam bir pasif direniş örneğidir.

Mesajın, hedefin, mizansen, mekan ve karakterlerin açık bir şekilde tanımlanabildiği İngiliz Yeni Dalga filmleri, toplumsal gerçekçi tekniğe bire bir uyum sağlar. Gerçekçiliği üst düzeyde tutmayı amaçlayan yönetmenler, gerçek mekanlarda, coğrafyalara ait sosyokültürel işaretleri koruyarak yalın bir anlatımla filmler yapar. Önceki nesillere kıyasla daha bilinçli, talepkar ve öfkeli olan gençlik, toplumsal statü ve saygınlığa dayanan sistemin kusurlarının farkındadır. Savaş öncesinde devletlerin vaat ettiği 'güç', 'zenginlik', 'üstünlük', 'kendi kendine yetebilme' gibi amaçların yerine travma, öfke, fakirlik ve güvensizlik ile baş başa kalınır ve sisteme duyulan bütün inanç yıkılır. Birçoğu savaşa fiilen de katılmış olan genç adamların (örneğin **Tepedeki Oda**'nın sert adamı Joe) kendilerini bu travmanın eşliğinde keşfetmesiyle benliklerinin bir parçası haline gelen öfkelerini sinemaya aktarmak temel amaçtır. Bunun yanı sıra, Yeni Dalga'nın dönemin İngiliz tiyatrosuyla sıkı sıkıya bağlılığı özellikle vurgulanmalıdır. Yazıda anılmayan ancak akımın önde gelen diğer bazı filmleri **Balın Tadı** (*Taste of Honey*, **Tony Richardson**, 1961); **L Şeklinde Oda** (*The L Shaped Room*, **Bryan Forbes**, 1962); **Billy Liar** (**John Schlesinger**, 1959) ve **Bir Tür Aşk** (*A Kind of Loving*, **John Schlesinger**, 1962) olarak listelenebilir.